

PIOSNKA (195) *sb f*

piosnka (189), **piesnka** (6); *piesnka OpecŻywSandR, PatKaz II, MurzHist*; *piosnka : piesnka OpecŻyw (4:3)*.

o, e oraz a *jasne*.

sg N piosnka (48). ◇ *G piosnki (12)*. ◇ *A piosnkę (64)*. ◇ *I piosnką (2)*. ◇ *L piosnce (10)*. ◇ *pl N piosnki (8)*. ◇ *G piosnek (11)*. ◇ *A piosnki (23)*. ◇ *I piosnkami (5)*. ◇ *L piosnkach (12)*; -ach (8), -ách (3), -(a)ch (1); -ach *OpecŻyw (2)*, *Leop*, *Mącz*, *BibRadz (2)*, *WerGość*; -ách *Górndworz*; -ach : -ách *LubPs (1:2)*.

Sł stp: piosnka, piasnka, piastnka, piesnka, Cn notuje, Linde XVI (cztery z niżej notowanych przykładów) – XVIII w.

Dem. od „pieśń”; zwykle z neutralizacją funkcji deminutywnej (często o psalmach); canticum Vulg, Mącz, PolAnt, Calep, Cn; cantilena Mącz, Vulg, Modrz, Calep, Cn; carmen Mącz, Vulg, PolAnt, Cn; hymnus PolAnt, Vulg, Calep, Cn; cantio Mącz, Vulg, Calep; psalmus Mącz, Vulg; cantus, epos, modulus, ode, versus Mącz; cantiuncula, pean Cn (195) : OpecŻyw 171; OpecŻywSandR nlb 5v; lud żydowski będąc w niewoli płakał/ á piońnek mu fie nie chciało. WróbŻołt 1f; MurzHist I; Piońnká tá zámyka w łobyie próžbę przeciwko tym kthorzy bez przyczyny ludzi cnotliwe á pobożne w nienawiści máią LubPs 12v, B2v, Mv marg, M2v, V6v marg, Y2 marg (24); [Symeon] wyczyścił dom w kthorym były báltwany/ thož dopiero wffedł do niego/ chwałac Páná Bogá w piońnkách. Leop 1.Mach 13/47; BibRadz Deut 31/19, I 118c marg; Mącz 34a, 354b, 365b; lećiwemu człowiekowi [...] fpiewác bárzo nie przyftoi: zwálzaczá iž więcz w piońnkach/ więczey niż czego/ záwadza fie miłości Górndworz K2; RejPos 19v, 25v; Brzmią lutnie/ brzmią piłczcałki: á pánnny vcźciwé W wśzy ludzkie podáią piońki ofobliwé. KochPs 98; ArtKanc P19v, Q8v, Q9; Elegia – Smutni lament, piońka z narzekanim. Calep 354b; Hymnus – Piońka wisławiaiącą niekogo. Calep 494a, 159a; Kátechizm Polłki/ z piońnek rozlicznych/ iáko cierniowy iáki wianek vwity/ y iákąkolwiek muzyką ozdobiony LatHar +4v, 66.

*piosnka czego (5): Ci [wierni] fpiewáią piońkę nową/ nowey vmowy o łálce bożey/ y o odpulstzeniu grzechow w Pánie Iezu Krytufie KrowObr 229; Sálomon [...] Chrytufá/ y fwiętych god małżeńskich wdzięczną piońkę opiewa. Leop *B4v; PowodPr 75. Cf »piosnka chwały«.*

piosnka o czym (5): OpecŻyw 171; Pieńki o zmártwych wftaniu zbawiciela náłłęgo OpecŻywSandR nlb 5v. Cf »piosnkę składać«, »fpiewac piosnkę«.

piosnka czyja [= kto ułożył lub wykonał] [w tym: G sb (19), pron poss (6), ai poss (4); z liczebnikiem porządkowym (10)] (29): OpecŻywSandR nlb 5v; WróbŻołt 136/3; MurzHist I; Pyońnká pierwíza Moizelzá mężá Bożego/ y Máriey fiołtry Aaronowey LubPs gg2v, A2, Qv, dd6, gg3, gg3v (13); obroć [...] wffýłtkie piońki wálłe w płáčźliwe nárzekánie Leop Am 8/10, Ez 26/13; tę piońkę Anyelłká/ ná káždy dzień w kościele fpiewáią. SarnUzn D8; WujJud 187v; SkarŻyw 583; KochTr 7; CzechEp 313; WujNT Luc 1 arg, 2 arg [2 r.]. Cf »piosnki Dawidowe«, »piosnki Salomonowe«.

piosnka czyja [= przeznaczona dla kogo] (2): Bucolica – Piońneka [!] pałtufzą. Calep 137b; Burmiłtrzn naprzod fpiewa Onę piońkę orácką; połpolftwo opiewa. KlonWor 15; [Przyfiągł Pan załtępow ná dułłę fwoię/ že [...] nád tobą piońnká márynárfka [rytmiczna komenda regulująca ruchy wioślarzy] będzie fpiewána. Leop Ier 51/14].

W połączeniu z incipitem lub fragmentem utworu (7): Tedy śpiewał lud Iśraélki tę piołnkę: Wyftap ftudnicza *Leop Num* 21/17; *RejPos* 19v; *CzechRozm* 194v; *SkarJedn* 326; Záciiñaiąc tełz piołnkę Mátki Bożey Mágnicát/ czeńto łłowá zniey powtarzáła *SkarŻyw* 583, 127; *SiebRozmyśl* F4v.

W połączeniu z nazwą miejsca powstania [zawsze: *piosnka syjońska a. gory Syjon*] (5): A ci ktorzy nas zawiedli w niewolá/ mowili/ śpiewaycie nam piefni/ z piołnek gory Syon. *WróbŻółt* 136/3, 11v; nam łwych piołnek Syońfkich teraz nie záspiewacie. *LubPs* dd6; *KochPs* 200; *SiebRozmyśl* M2.

W połączeniach szeregowych (7): Odkrymyłz oblicze iego w chwały wyznawániu/ W piołnkach y w rozlicznych pfalmiech á w wdzięcznym śpiewániu *LubPs* V4v; á wykradłes łię odemnie/ nie mi znác nie dawłzy/ gdyż bych był ciebie puścił z rádościá/ z piołnkámi/ z bębny/ y z Arfámi. *BibRadz Gen* 31/27; *Modulus*, Pienie/ piołnká/ wierłze ku śpiewániu. *Mącz* 228a, 328c; *ReszHoz* 116; *WerGość* 268; Rády/ wćiechy/ piołnki/ á ftuczne przyłády/ Fráłzki to łá/ á rychléy wiodá do zawády. *GosłCast* 42.

W charakterystycznych połączeniach: *piosnka(-i) długa, lamentliwa, miła, miłosierna, niesmaczna, niewdzięczna, niewesoła, osobliwa, pospolita, radosna, rozliczne (2), smętna, smutna, sprośna, tryumfująca, wdzięczna (7), wesola (3), wysławiająca, znamienita; piosnka nabożeństwa, osobnej noty (2), nowej umowy, świętych god małżeńskich; piosnka z prośbą (2); piosnka sprawi, uczy, zamyka w sobie (2); z piosnki brać przed się (2), brać sobie w pamięć, obierać co potrzebne, przywozić ku pamięci, wybierać co pożytecznego; piosnkę dać, powtarzać (2), usłyszeć, tworzyć, wytańcować; w piosnce jest przed oczy przełożono; w piosnce obaczyć (3), pisać, rozmawiać, uczyć się (2); piosnką cieszyć się.*

Zwroty: »piosnki grać« (1): á Lewitowie [stali] przy orgániech á inłrumenciech Muzyki Páńfkiey/ [...] te piołnki Dawidowe ná inłrumenciech gráiąc [hymnos David conentes per manus suas] / á głołem łwym przyłpiewáiąc *Leop 2.Par* 7/6.

»mowić piosnkę« (1): Włtańże/ włtań Deborá/ włtań włtań/ y mow piołnkę [loquere canticum] *Leop Iudic* 5/12.

»piosnkę nocić« (1): Fundere sonum, Piołnkę yáká nocić/ śpiewác. *Mącz* 402a.

»piosnkę składać, słożyć« [w tym: o czym (1)] [szyk zmienny] (2:1): Zachariałs/ [...] piołnkę ktorá kołciol śpiewá łłózył *OpecŻyw* 12v; *PatKaz II* 71; *LudWieś* A2v.

»(po)słuchać piosnki« [szyk zmienny] (2): PAnie Macieiu Czczuga/ chcełz pośluchać piołnki czo iá mili Bog składał/ a my iá tobie będziemy śpiewác. *LudWieś* A2v; *RejPosRozpr* c4v.

»śpiewać (a. opiewać, a. záspiewać itp.) piosnkę, w piosnce, co z piosnek, jako piosnki; piosnki dośpiewać; piosnka, ktorá śpiewano (a. kościol śpiewa); piosnki śpiewanie; piosnkę śpiewający« [w tym: o kim, o czym (2), na kogo (1), ku czci k chwale (1)] = *cantare canticum Vulg, PolAnt; canere canticum (in psalterio) PolAnt; psallere, psalmum dicere Vulg; fundere sonum Mącz* [szyk zmienny] (47:3:1:1;1;2;2;1): *OpecŻyw* 12v, 186; *WróbŻółt* 67/5, 33, 97/1, 136/4; *LudWieś* A2v; *GliczKsiqż* C5; Ná włzelákich inłrumenciech chwalcie Pána tego/ A śpiewaycie nowá piołnkę ku cčí k chwale iego *LubPs* H4v; NOwą piołnkę Pánu wierni záspiewaycie *LubPs* ff4, L4, Qv, V5, V6v, dd6; *KrowObr* 229; Włłyfłtká ziemiá niech czeńc cżyni á niech wełfele śpiewa tobie: piołnki niech śpiewa imieniu twemu. *Leop Ps* 65/4, *B4v, *Num* 21/17, *2.Par* 7/6, *Ps* 97/1, *Is* 42/10; *RejZwierz* 17v, 106v; *BibRadz 2.Par* 35/25, *Ps* 18/1, 144/9 [2 r.], *2.Mach* 1/30; *Mącz* 402a; *SarnUzn* D8; A thęchmy piołnkę

nową powinni wżyfcy śpiewać *RejAp* 55, 118v [2 r.]; *RejPos* 19v; *RejZwierc* 120, 265v; *RejPosWstaw* [41²]; *BudBib* 2.Par 35/25, 2.Esdr 12/46, 2.Mach 1/30; *CzechRozm* 194v, 200v; *SkarJedn* 326; Lecz pogánin niebáczny/ w téy náłzéy záłobie/ Przędsię piońkę Siońlką każe śpiewać łobie. *KochPs* 200; *SkarŻyw* 127; y w piońce łwey śpiewáią iż pánnę Márią Troycá ś. wyzwoliłá mieć łobie zá mátkę. *CzechEp* 313; *WisznTr* 15; *ArtKanc* N16v; *LatHar* 67, 604 marg; *SiebRozmysł* F4v, K4v, M2; *PowodPr* 75; *CiekPotr* 24; *SkarKazSej* 697b; *KlonWor* 15.

»piosnkę tworzyć« (1): [O Urszulce] Tęś nádzieię iuż po łobie okázowálá: Nowe piońki łobie tworząc/ niezámýkáiąc Vńtek nigdy/ ále cáły dzień prześpiewáiąc *KochTr* 7.

»zacząć (a. zaczynać) piosnkę« [szyk zmienny] (6): *LubPs* hh, hh3v, hh4; Zydowie tedy/ [...] z wyłwobodzenia łwego będąc wefeli/ táńcuąc y gođuiąc/ wefóle łobie piońki záczyńáli [*Iudaei... constituentes praedictum chorum, cum convivi in gratiarum actionibus laetis et psalmis transigebant*]. *Leop* 3.Mach 6/32; *SkarŻyw* 583; *ArtKanc* T5.

Wyrażenia: »piosnka boża« (1): Quomodo cantabimus canticum domini: in terra aliena. Y iakoż mamy śpiewać piońki boże/ w ziemi czudzey. *WróbŻółt* 136/4.

»piosnka chwały« (2): byli od dawnych czálów poštánowani przednieyfzy nád śpiewaki co by śpiewáli piońki chwały [hymni] dziękując Bogu. *BudBib* 2.Esdr 12/46[45]; *ArtKanc* T5.

»piosnki Dawidowe« = *psalmy* (2): *Leop* 2.Par 7/6; A potym wefółym łercem będziem śpiewać s tymże Dawidem ony wdzięczne piońki iego *RejZwierc* 265v.

»piosnka duchowna« (1): ále bądźcie nápełnieni Duchem świątym/ rozmawiáiąc fámi z łobą/ w Píálmiech/ w Hymnách/ y w piońkách duchownych *WerGość* 268.

bibl. »nowa piosnka« = *canticum novum* Vulg, *PolAnt* [szyk 11:10] (21): *OpecŻyw* 186; Spiewayćie panu bogu piońkę nową/ boć dziwne rzeczi śpawił. *WróbŻółt* 97/1; *LubPs* H4v, Qv, V5, V6v, ff4v, hh3v, hh4; *KrowObr* 229; *Leop* Ps 39/4, 97/1, Is 42/10; *BibRadz* Ps 144/9; *RejAp* 55, 118v [2 r.]; *RejPosRozpr* c4v; *CzechRozm* 200v; *KochFr* 7; *SiebRozmysł* K4v.

»piosnka pogrzebna (a. pogrzebowa), przy pogrzebie« = *naenia* *Mącz*, *Calep*; *epicedium* *Calep* [szyk 2:1] (2:1): Naenia, Opłákáwanie vmárłego/ Piońká pogrzebna. *Mącz* 240c; *Calep* 366b, 687a.

»piosnki Salomonowe« = *Pieśń nad Pieśniami* (2): O tym koronowaniu łtoij w piońkach Salomonowych piáno. *OpecŻyw* 128v, 187v.

»piosnka swadziebna« [szyk 1:1] (2): *LubPs* cc6; Epithalamium, Hymnus qui ad Thalamum nuptialem canitur, Swádziebna piońká/ Wierźze ku czći wefela czyyego vczinione. *Mącz* 107a.

»piosnka ustna« (1): Oddawayćie imieniowi iego wielmożność/ á przyśłthoynemi chwałámi wyłławiayćie go/ tak w piońkách vńtnych [*in canticis labiorum*]/ iáko y ná Arfach. *BibRadz* *Eccli* 39/18[20].

»wielkonocna piosnka« (1): błędu nie iełt też wolna Wielkonocna oná piońká/ ktorą chłopśtwo [...] zácy y báby cáłymi gębámi śpiewáią *CzechRozm* 157v.

»piosnka żáłosna (a. żáłobliwa)« (3): Vczynił też y Ieremiałz nárzekánie nád Iozyafzem/ [...] podawłzy y innym ten zwyczay (marg) To iełt spiewać piońki żáłofne. (–) *BibRadz* I 253d; *RejPos* 19v; *BudBib* I 256c marg.

Szeregi: »hymn, (abo) piosnka« [szyk 2:1] (3): ZNámienity to iest Himn ábo piosnká/ który w łobie zámyka vpominánie ku dzyękowániu Pánu Bogu *LubPs* Z5v, X2, hh4. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

»piosnka a modlitwa« (1): [*Dawid*] cyefzył fie tą pyońką á thą modlitwą w onym przelládowaniu fwym *LubPs* B5v.

»muzyka, piosnka« (1): [*białogłowa, którą chce zdobyć mężczyzna*] niemoże fie nigdy oczuć w noczy/ áby nie słyfzáłá wymyfloney muzyki/ lámentliwych piońek *GórnDworz* Bb4.

»piosnka, pienie« (1): I w puścił [*Pan*] w vftá moie piońkę nową/ pienie Bogu nálfemu [*canticum novum, carmen Deo nostro*]. *Leop Ps* 39/4. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

»piosnka, psalm« (1): wyznawánie w piońkách/ w Pfálmiech/ możności Páńfkiey/ tho iest zázwdy nawdzyęcznieyfsza á naprzyemnieyfsza chwałá w zebrániu kościoła fwięthego/ Pánu Bogu. *LubPs* A2v. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.*]

»śpiewanie, piosnka« (3): Musa, Latine Cantus, Spiewánie/ Piosnká. *Mącz* 238c, 259d; *Calep* 158b. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

»piosnka (albo) wiersz« [szyk 1:1] (2): Elegia, Myłofierna a fmutna piońká álbo wyerfze. *Mącz* 101b, 107a. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

W przen (1) :

Wyrażenie: »piosnka łabęcia« = *pieśń pożegnalna* (1): Cygnea cancio, Piońká łabęcia/ to yest wielmi wdzięczna á miłá/ álbo na oftátecznym pożegnaniu pieśń a rzecz y mowá ku komu. *Mącz* 76b.

Przen (29) : Wiele ofob powodowych ábo też pozwánych czynią przedmowy/ do rzeczy o którą idzie/ nic nienależące. Wyliczáią fwoie y przodkow fwych przeciwko Rzeczypołpolitey zasługi/ [...] Częfto fie przydawa/ iż słucháiąc tákowych piońek/ [...] Násmieią fie Polacy *ModrzBaz* 94.

Przysłowie: Eundem calceum omni pedi induere, Iedną piońkę zázwdy fpiewáć. *Mącz* 31b, 13d, 33d; *NiemObr* 19. [*Ogółem 4 r.*]

Frazy: »na trzy głosy piosnka się gędzie« = *wszystko się udaje* (1): Ale gdy w dobrym zdrowiu/ zacna fławá będzye/ To fie iuz ná trzy głosy/ kázda piońká gędzye. *RejZwierz* 134.

»[czyja a. czego] piosnka się gędzie« = *dzieje się zgodnie z czyjąs wolą a. zgodnie z czymś* (2): *RejKup* x5v; Bo gdzye cnotá tám fie iey zázwdy piońká gędzye *RejWiz* 80v.

»[komu] niewesoła w głowie piosnka gędzie« = *ktoś się martwi* (1): A iákie krotkie iego [*króla*] ono páńftwo będzye/ Wieręc mu nie wesoła w głowie piońká gędzye *RejWiz* 53.

Zwroty: »śpiewáć, zacząć piosnkę« [w tym: czyją (2), u kogo (1)] = *mówić jak ktoś* (2:1): *RejWiz* 135v; Iużes też to w.m. pánie Wapowfki záczył páná Derfniakowę/ á páná Boiánowfkie⁸⁰ piońkę/ o białyhgłowach zle mowić *GórnDworz* li7v; Acz śmierć ielzche nád ciálmi pánowáć będzie/ ále czás on przyidzie/ gdy ią ná głowę zwoiuem/ y śpiewáć piońkę onę v Apoftoła będziem: Smierć vtonełá/ wygrálimy. *SkarKaz* 205b.

»(nie) sw(oj)ą (a. po swej myśli) piosnkę (za)gąść, śpiewáć« = *(nie) móc robić, co się podoba* [szyk zmienny] (4:1): Niechay kázdy fwobodę ma Czáfow pomyfli vżywa Bo kázdy wesełfły bywa Kiedy fwoię piońkę fpiewa *RejRozpr* Kv; Więc pifzczkowie/ gędcowie/ co im tám bębnáli/ Ze czynili co

chcieli/ gdy drudzy łkakáli. Ale wierz mi żeć teraz nie fwą piońkę gędzye/ Bo go pełno z bębenkiem w káždym kącie wżędzye. *RejWiz* 162v, 92, 94, 134v.

»niewdzięczną piosnkę [z kim] zagaść« = *mieć kłopoty* (1): Bo iáko go [dziecię] wychowałz także go mieć będzycelz/ Ale wierz mi niewdzięczną piońkę z nim zágędzycelz. *RejWiz* 89v.

Wyrażenia: »stara, pospolita piosnka« = *stale powtarzane słowa* (2:1): [katolicy o heretykach] Toć wálz pópolita Piońká/ Księżey á Mnichom łáiác/ one brámowác y potwórzác. *WujJud* 242; *KmitaSpit* C2v; Gdy łługi łpytalz iellíc pozwał łtronę/ Vłłyłzyłz tám wnet łtárą piońkę onę/ Ia gnediger herr/ er łft wol geladen/ Nicht ange łprochen. *KlonFlis* H3v.

»jedną piosnkę łpiewájące« = *zgodne* (1): Bo gđzieby kto to twierdźć łmiał/ żeby trzy co łnzego. A łan też czwarty z nich teyże rzeczy przydány łwiádek co łnzego zálécác miał/ tedyby koniecznie ten y woz on ze czterech koł vrobiony/ y ony czterzy łwierzétá zgodnie złączone/ y iednę piońkę łpiewájące [...] rozerwác też mułiał. *CzechEp* 306.

a) Temat pieśni, rozmów, też kpin (7) :

Fraza: »[kto] jest piosnka [czyja], [co] jest piosnką [czyją]« (2): Obaczay kiedy łię kłádą y kiedy włtáią/ żećiem ia łelł piońká łch [*ego canticum eorum*]. *BibRadz Thren* 3/63; PRáwá twoie łmój Pánie/ piońkámı moimi Były/ pokim tu łmieszkal ná téy nędznéy łziemi. *KochMRot kt*; [*Leop Thren* 3/63].

Zwroty: »piosnkę darmo zaczynać« = *niepotrzebnie mówić* (1): Włerz mi y ty Prywacie/ łż łie próżno włpinalz/ Y tę pyońkę co łłyzę/ łnadź dármo záczyenalz. Dawno łie tá nowinká/ o vłzy otárlá *RejZwierz* A6.

»piosnkami, za łmiłą piosnkę łmieć [co]« = *wielbić coś w piosnkach* (1:1): *LubPs* bbv; Piońkámı łobie miał łpráwiedlıwołci twoie [*Cantabiles mihi erant iustificationes Tuae*]: ná łmiełcu łpielgrzymowánı mego. *Leop Ps* 118/54 [*przekłád tego samego tekstu LubPs*].

»w piosnkę [komu] obrocć łię« = *stać łię przedmiotem kpin* (1): Teraz łie łm w piońkę obrocćł [*nunc in eorum canticum versus sum*] á łtałem łie łm przysłowiem. *Leop Iob* 30/9.

»piosnki łpiewác [o kim]« = *kpić, szycć z kogoł* (1): po łwiátu roznołzą márnego nędznıká. Ktory miał być przykłádem łnym w pocłciwołci/ Ano piońki łpiewáją o łiego łmiłosci. *RejWiz* 5v.

Synonimy: *pienie, łpiewanie.*